

УДК 330.837:631

М. М. Ігнатенко,

д. е. н., професор, завідувач кафедри економіки,

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-8626-4624>

О. О. Красноручський,

д. е. н., професор, в.о. директора,

Інститут тваринництва Національної академії аграрних наук України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1744-3257>

Н. П. Новак,

д. ю. н., д. е. н., старший дослідник, провідний науковий співробітник,

ПУ "Науково-дослідний інститут публічного права"

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9929-1391>

DOI: 10.32702/2306-6792.2024.24.13

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТІВ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

М. Ihnatenko,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Economics,

Hryhorii Skovoroda University of Pereiaslav

O. Krasnorutskyi,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Acting Director, Institute of Animal Husbandry, National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine

N. Novak,

Doctor of Law, Doctor of Economics, Senior Researcher, Leading Researcher, Research Institute of Public Law

IMPROVING INSTITUTIONS AND ADMINISTRATION OF SOCIAL RESPONSIBILITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

У статті висвітлені питання інституційного забезпечення та адміністрування соціальної відповідальності (СВ) аграрних підприємств. Її метою є визначення тенденцій та виявлення проблем СВ і на цій основі — розробка рекомендацій щодо удосконалення інститутів; методів та процедур й інструментів адміністрування. Серед основних інститутів обґрунтовано нормативно-законодавче забезпечення, а також освіту, виховання, морально-етичні норми й потреби; адміністрування — стиль і якість управління, організацію і пріоритети. Визначено, що в Україні добродійність, меценатство мають великий історичний досвід і традиції, але соціальна відповідальність на рівні сучасних аграрних підприємств є відносно новим явищем. Оскільки вона носить добровільний характер і не має жорсткої регламентації, крім загальних вимог дотримання законності, то вона впроваджується повільно, періодично або навіть епізодично і не у великих обсягах відносно прибутків аграрних господарських утворень, особливо агрохолдингів і агрокорпорацій. Тому важливе значення має удосконалення інститутів й заходів адміністрування. Основними напрямками цього процесу вказано: розробка програм і проєктів соціальної відповідальності громадськими, державними й освітніми установами для пропозицій бізнесу; надання соціально відповідальним аграрним підприємствам всіляких преференцій з боку держави; розвиток інституту приватно-державного партнерства; впровадження

принципів інклюзії у діяльність інститутів і підприємств, адміністрування; поширення морального стимулювання СВ як інституту й інструменту адміністрування; навчання соціальної відповідальності в освітніх закладах; всіяке поширення інформації, реклама здійснення соціальної відповідальності аграрними підприємствами для ознайомлення широкої громадськості й забезпечення зворотного зв'язку. У свою чергу, це сприятиме високому діловому іміджу аграрних підприємств, підвищенню їх конкурентоспроможності й комерційному успіху.

The article highlights the issues of institutional support and administration of social responsibility (SR) of agricultural enterprises. Its purpose is to identify trends and problems of CSR and, on this basis, to develop recommendations for improving institutions, methods and procedures, and instruments of administration. Among the main institutions, the author substantiates the regulatory and legislative support, as well as education, upbringing, moral and ethical norms and needs; administration — the style and quality of management, organization and priorities. It is determined that in Ukraine, charity and philanthropy have a great historical experience and traditions, but social responsibility at the level of modern agricultural enterprises is a relatively new phenomenon. Since it is voluntary and has no strict regulation, except for general requirements for compliance with the law, it is implemented slowly, periodically or even sporadically and not in large volumes relative to the profits of agrarian business entities, especially agroholdings and agro-corporations. Therefore, it is important to improve the institutions and measures of administration. The main directions of this process are as follows: development of programs and projects of social responsibility by public, state and educational institutions for business proposals; provision of various preferences to socially responsible agricultural enterprises by the state; development of the institution of public-private partnership; introduction of the principles of inclusion in the activities of institutions and enterprises, administration; spreading moral incentives for CS as an institution and instrument of administration; teaching social responsibility in educational institutions; all these measures will contribute to a high business image of agricultural enterprises, increase their competitiveness and commercial success. In turn, this will contribute to a high business image of agricultural enterprises, increase their competitiveness and commercial success.

Ключові слова: соціальна відповідальність, аграрні підприємства, інститути, нормативно-законодавче забезпечення, адміністрування, державно-приватне партнерство, стандарти, інклюзивна політика.

Key words: social responsibility, agricultural enterprises, institutions, regulatory and legislative support, administration, public-private partnership, standards, inclusive policy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Зупинення діяльності або ліквідація переважної більшості профільних бюджетотворюючих підприємств в Україні, кардинальна й різка зміна економічної парадигми та концепцій господарювання були і залишаються причиною погіршення якості життєвого середовища й добробуту населення за ігнорування соціальних пріоритетів суспільства, справедливості й рівності, відсутності системного державно-приватного партнерства у вирішенні соціальних, екологічних та економічних проблем. Тому питання інституційного стимулювання та мотивації соціальної відповідальності (СВ) приватного підприємництва, особливо великого корпоративного перед суспільством є важливими та актуальними. Повною мірою це стосується суб'єктів господарювання агросфери.

У процесі здійснення соціально відповідальної бізнесової діяльності аграрні та агропромислові підприємства вступають у відносини з

державою, громадянським суспільством, партнерами, конкурентами, споживачами, іншими зацікавленими сторонами. Кожний із них слідує власним інтересам. У процесі їх реалізації виникають неузгодженість та суперечності, розв'язання яких вимагає формування нових й удосконалення існуючих соціально-економічних інститутів та методів адміністрування СВ. Таким чином, інституціоналізація виступає засобом узгодження соціально-економічних інтересів та сприяє соціалізації економіки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Необхідно зазначити, що питання соціальної відповідальності, соціального підприємництва знаходять все більше місця у дослідженнях провідних зарубіжних та вітчизняних науковців. Про це свідчать публікації Бурковської А.В., Зінчук Т.О., Кицюк І.В., Клімової А.М., Кравцова С.С., Кузьміна О.Є., Левківського Є.В., Лункіної Т.І., Мостепанюка А.В., Сіренко Н.М.,

Станасюка Н.С., Уголькової О.З. та ін. Вони присвячені висвітленню проблем теорії, методології й методики здійснення соціальної відповідальності; її джерел і ресурсів; організаційно- та фінансово-економічних механізмів та інструментів забезпечення; форм і напрямів та перспектив поширення. Однак інститути й адміністрування СВ постійно змінюються в динамічних умовах зовнішнього середовища господарювання, тому потребують поглибленого вивчення з метою подальшого удосконалення та розвитку.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є всебічне дослідження особливостей й ефективності функціонування інститутів та адміністрування соціальної відповідальності аграрних підприємств, виявлення тенденцій і проблем їх розвитку з розробки пропозицій щодо джерел та пріоритетів і напрямів удосконалення на перспективу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Виходячи зі змісту соціальної відповідальності та її цільової спрямованості, інститути її забезпечення на рівні аграрного підприємства можна визначити як сукупність правил та механізмів, які спрямовані на її реалізацію та адміністрування з метою гармонізації соціально-економічних інтересів зацікавлених сторін та забезпечення економічних, соціальних, екологічних пріоритетів сталого й інклюзивного розвитку. Соціальні інститути загалом мають виконувати такі функції: адаптація до навколишнього середовища; забезпечення досягнення основних цілей господарюючих суб'єктів і мобілізація ресурсів для їх здійснення; координація й інтеграція діяльності їх структурних елементів; підтримка і розвиток пануючих у суспільстві цінностей в інтересах теперішнього й наступних поколінь.

Внаслідок інституційних змін зацікавлені суб'єкти інституціоналізації планують поліпшити своє становище [1]. Але не завжди інституційні зміни, вигідні для певної соціальної групи представників інтересів, будуть ефективними для іншої й навіть усієї економіки та суспільства загалом. Так, у багатьох країнах не завжди ухвалюються рішення, що сприяють економічному зростанню та інклюзії, а ті, що вигідні впливовим соціально-економічним групам. Й навпаки — не завжди соціальні зобов'язання бізнесу можуть принести економічну вигоду йому або соціальні — суспільству.

Тому необхідними є інститути, які здійснюють оцінку та діагностику СВ. У разі її відповідності економічним та, особливо, суспільним інтересам, доцільною є діяльність інститутів підтримки. Серед економічних заходів активізації соціальної відповідальності в агросфері відзначається, насамперед, необхідність надання соціально відповідальним підприємствам пріоритетів державних замовлень та інвестицій (58,2%); забезпечення регіональних преференцій у вигляді пільгового землевідведення, дозволів на будівництво, адміністративної лояльності та ін. (30,4%); підтримка та захист вітчизняних товаровиробників продовольчої продукції на ринках (24,1%) [2, с. 35].

Інституційні чинники розвитку СВ суб'єктів господарювання агросфери мають також національну специфіку. Як показують дослідження, найбільшою мірою впливають на формування соціальної відповідальності в українському суспільстві три групи чинників: система виховання, освіта, родина (62,0%); ментальність, традиції та історичний досвід (53,2%); схвалення та стимулювання соціально відповідальної поведінки аграрних підприємств зі сторони місцевих і державних органів влади (44,9%) [3, с. 17].

Наукові публікації й досвід практичної діяльності містять доводи необхідності проходження ряду стадій закріплення нормативно-правових та інших інститутів соціальної відповідальності. Йдеться, по-перше, про необхідність виникнення умов для нових соціальних ініціатив. По-друге, про виникнення умов для нових ділових практик. Третій етап знаменує їх поширення. Четвертий етап означає сприйняття суспільством нових ділових та соціальних практик як обов'язкових до виконання. На п'ятому етапі здійснюється закріплення інститутів. Такий підхід має свої переваги, оскільки дозволяє виявити ключові проблеми та гнучко реагувати на них на рівні інститутів. З іншої сторони, суспільні інститути мають не тільки слідувати викликам та загрозам, але й попереджати їх.

Більшість вітчизняних аграрних підприємств (як великих, так і середніх та малих) не мають чітко визначених пріоритетів і стратегій СВ, перебувають на етапі дотримання законодавства та точкових доброчинних проєктів або заходів. Однак провідні структури агробізнесу, зокрема приватної форми власності, здійснюють активну доброчинну діяльність (стратегічне благодійництво) та використовують інструментарій зв'язків з громадськістю (PR). Майже всі великі аграрні холдинги й корпо-

рації, інші підприємства постійно впроваджують проекти підвищення ефективності бізнес-процесів із певними соціальними або екологічними перевагами, однак більшість не оцінює їх як власне соціальну відповідальність.

Повільне впровадження та недостатнє обґрунтування інституційних засад адміністрування, невідповідність реформування владних інститутів або їх діяльність насамперед в інтересах олігархічних структур та кланів призвели до ситуації, коли на місцевому та регіональному рівні існують і, на жаль, реально протистоять один одному дві сили: заможні підприємці та решта населення. У суспільстві, особливо на селі, виділився прошарок відносно заможних людей і позначилося певне протистояння між цим прошарком і основною масою сільських жителів. Воно поглиблюється недосконалим податковим, митним, ціновим законодавством тощо. Інститут соціального захисту населення при безумовних зусиллях держави є недосконалим та недостатнім [4, с. 387].

Тому важливе значення має удосконалення інститутів адміністрування та регулювання соціальних відносин на будь-якому рівні з метою недопущення соціальної несправедливості, нерівності та напруженості. Регулювання відносин щодо стандартизації у сфері соціального захисту здійснюється багатьма нормативно-правовими актами. Найважливішими серед них є Закони України "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії", "Про прожитковий мінімум", "Про соціальні послуги"; Державний класифікатор соціальних стандартів та нормативів, Постанова Кабінету Міністрів "Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг основних соціальних і демографічних груп населення" [5].

Державні соціальні стандарти й нормативи встановлюються з метою: визначення механізму та інструментів реалізації обумовлених Конституцією України державних соціальних прав та гарантій; визначення пріоритетів та напрямів державної соціальної політики; обґрунтування та розрахунків розмірів видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення населення, а також утримання соціальної сфери. Вони здійснюються за рахунок коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів, соціальних фондів.

Наявність та забезпечення державних соціальних гарантій є дуже слушним, адже великі аграрні корпоративні підприємницькі структури та інші бізнеси, окремі підприємці іноді на-

магаються приховувати реальні прибутки від оподаткування; зареєстровані в офшорах і відраховують незначну частку державі, в якій вони заробляють; користуються незаконними схемами привласнення значної частки доходів; намагаються діяти "у тіні"; необґрунтовано завищують ціни на продукцію й послуги, затримують заробітну плату найманим працівникам тощо [6]. Дефіцит державного бюджету протягом тривалого періоду не дозволяє максимальним чином здійснювати соціальний захист бідних верств населення.

У межах вирішення цієї проблеми слабкою є позиція органів державної влади, місцевого самоврядування, контролюючих структур та наглядових організацій. Через деструктивну діяльність значної частини бізнесу та підприємців, корупцію державних службовців наявних податкових відрахувань не вистачає для забезпечення належної роботи інститутів місцевої влади щодо підтримки соціальної інфраструктури населених пунктів і необхідних соціальних виплат. Особливо це стосується малих міст, сіл, містечок та сільських територій як об'єктів регулювання; пенсіонерів, бюджетних службовців, молоді як суб'єктів соціального впливу. Тому залучення підприємств агро-сфери до соціальної відповідальності є вкрай необхідним. Мотивацією для них, крім морального задоволення від допомоги іншим та потреби в цьому, можуть бути і можливі конкурентні та комерційні переваги [7, с. 77]. Так, вигодами, які отримує бізнес в результаті реалізації заходів або проєктів соціальної відповідальності, є наступні:

- формування високої ділової репутації та іміджу бізнесу, торгової марки або бренду;

- зростання довіри населення до діяльності соціально орієнтованих аграрних підприємств, їх продукції, товарів та послуг;

- підвищення професіоналізму та розвитку кадрового потенціалу суб'єктів господарювання агросфери, забезпечення лояльності працівників;

- можливість формування безпечного екологічного середовища діяльності та розвитку аграрних підприємств завдяки власній корпоративній стратегії;

- відповідність нормам і стандартам європейської та світової економічної спільноти;

- формування більш тісних партнерських відносин із владними структурами, бізнесом, громадськістю та ЗМІ;

- диверсифікація видів основної діяльності та розвиток підрозділів або окремих підприємств й агросадіб сільського зеленого туризму.

му, переробних підприємств, виробництв на-родних промислів за підтримки та лояльності місцевих спільнот.

Переваги, які отримують сільські громади від впровадження агробізнесом принципів соціальної відповідальності та її здійснення, визначаються як можливість встановлення партнерських відносин між бізнесом, владою і сільським населенням; можливість надання адресної допомоги громадянам, які її потребують, удосконалення та розвиток систем соціального захисту; можливість залучення інвестицій в альтернативні види діяльності (найперше, сільський зелений туризм) з метою диверсифікації сільської економіки та зменшення господарського навантаження на довкілля; можливість підтримки громадських ініціатив, інноваційних проєктів, розвиток соціальної і підприємницької активності населення, збереження та використання людського й інтелектуального капіталу на потреби, насамперед, сільських територій.

Як свідчать дані проведеного опитування, у середовищі власників та керівників агроутворень різних форм організації та розмірів діяльності, до участі в реалізації соціальних проєктів 60 % опитаних ставляться позитивно та вважають її корисною для суспільства в цілому та сільських територій зокрема. 25% опитаних не визначились і заявили про нейтральне відношення, 5 % мали негативне ставлення, оцінюючи таку діяльність як марнотратну, яка не буде належним чином оцінена та сприятиме поширенню споживацьких настроїв серед населення і навіть може сприйматися упереджено [8, с. 49].

Однак наявність переважної більшості позитивно налаштованих респондентів свідчить про перспективи розвитку СВ у майбутньому. З цією метою нами пропонується комплексно вирішувати проблеми інституційного стимулювання та адміністрування участі суб'єктів господарювання агросфери у вирішенні пріоритетних напрямів розвитку сільських територій. Зокрема, важливо усунути низку недоліків чинної інституційної бази здійснення соціально відповідальної діяльності. Насамперед, забезпечити послідовне нематеріальне стимулювання; посилити розвиток конкурсних засад у наданні пільг; розробити або удосконалити технологію процедур розгляду та прийняття рішень про стимулювання аграрних підприємств до участі у соціальних проєктах, програмах та заходах.

На нашу думку, розвитку потребують інститути та механізми громадянського суспільства,

котрі б просуvalи ідеї соціальної відповідальності, інклюзії, соціальної справедливості. Це може бути й підготовка та залучення фахівців, які професійно б займалися даною проблемою. Важливо організувати незалежну громадську експертизу виробничо-економічних, екологічних, соціальних і культурно-мистецьких проєктів та програм.

Зокрема, йдеться про обов'язковість громадського обговорення та врахування його результатів при будівництві агрохолдингами або агропромисловими корпораціями, іншими підприємствами великих птахо- й тваринницьких комплексів, вітрових електростанцій; способів переробки та утилізації відходів; вирощування генномодифікованої продукції; розпилення над великими масивами сільськогосподарських угідь гербіцидів і пестицидів, інших хімічних речовин [9, с. 42]. Необхідно організувати постійний моніторинг стану й змін родючості ґрунтів; мати об'єктивну інформацію про склад та технології виробництва й зберігання продовольчої продукції. Останній напрям передбачає необхідність створення мережі сертифікованих лабораторій з оцінки якості продуктів харчування та можливостей відкритого доступу до отримуваних даних.

В інституційному забезпеченні соціальної відповідальності суб'єктів господарювання агросфери мають бути обґрунтовані системи інформування суспільства про соціальні та благодійні проєкти, про інвесторів соціальних програм та показники їх оцінки громадськістю; про поширення досвіду та успішних прикладів з соціального підприємництва і партнерства. Адміністрування такої роботи могли б здійснювати ініціативні центри розвитку соціального підприємництва за умови їх створення, дорадчі структури, донорські організації, фонди, що постійно займаються даним напрямом, добровільністю, волонтерством, інші неурядові організації. З іншої сторони, агробізнесу також потрібна позитивна оцінка соціально відповідальної діяльності зі сторони населення, громадськості, держави.

Збільшення рівня висвітлення та реклами у засобах масової інформації соціально відповідальної діяльності аграрних, переробних та харчових підприємств дасть змогу всім пересвідчитись, що вони не лише орієнтовані отримувати прибутки, а й піклуються про сільські громади та сільські території свого розміщення та функціонування [10, с. 17]. Зарубіжний досвід показує, що соціальна відповідальність в основній діяльності у вигляді цільових соціальних проєктів та програм є такою ж важ-

Рис. 1. Етапи та зміст інституційного забезпечення соціальної відповідальності суб'єктів господарювання агросфери з метою підвищення її ефективності

Джерело: сформовано на основі [12].

ливою, як і відрахування до бюджету у вигляді податків, нарахувань та зборів.

Зазначимо, що соціальна відповідальність, інклюзивна діяльність суб'єктів господарювання в аграрній та в інших галузях в Україні поступово збільшується і набуває впливу на здійснення основних виробничо— та соціально-економічних процесів. Підтвердженням цього виступає розробка проєкту Концепції національної стратегії соціальної відповідальності бізнесу, наявність та активність громадських організацій у її забезпеченні, а також міжнародна допомога у їх формуванні та розвитку. Прагнення вітчизняних суб'єктів господарювання до євроінтеграції обумовлює реалізацію вимог Європейської стратегії корпоративної соціальної відповідальності бізнесу на 2011—2015 рр. і подальші роки, як підсистеми загальної стратегії розвитку "Європа 2020".

Зважаючи на те, що інституційне забезпечення соціальної відповідальності є об'єктивною необхідністю у сучасних трансформаційних умовах розвитку українських підприємств агросфери, воно потребує подальшого вдосконалення у таких напрямках [11, с. 27]:

1. Приєднання до Глобального договору ООН. Глобальний договір ООН є добровільною ініціативою, яка об'єднує приватні компанії, агенції ООН, бізнес-асоціації, неурядові організації та профспілки у єдиний форум задля сталого розвитку через відповідальне та інноваційне корпоративне лідерство. Десять універсальних принципів Глобального Договору оріє-

нтовані на втілення практик відповідального бізнесу у сферах прав людини, стандартів праці, екологічної відповідальності та боротьби із корупцією. Упродовж перших двох років підписання Глобального договору підприємство має активізувати свою діяльність у соціально відповідальному бізнесі. Після цього воно повинно оприлюднити свій перший "Соціальний звіт".

Міжнародні стандарти з СВ усувають різні підходи до етичної оцінки практики господарювання в різних країнах, узагальнюють багаторічний досвід розвинутих країн у даній сфері, дозволяють визначити і порівняти стан соціальної відповідальності компаній в усьому світі, а для країн, що розвиваються, допомагають обрати пріоритети розвитку СВ. Міжнародні стандарти з СВ можна групувати за сферою застосування (заінтересованими особами, на яких орієнтовано стандарт) і за призначенням (сертифікація, оцінка і звітування).

Основним принципом інституційного забезпечення СВ на рівні суб'єктів господарювання агросфери є поліпшення систем управління ними, зокрема, з позицій "колективної або корпоративної совісті", що виникає всередині підприємств. Рушійною силою даного підходу є етично витримана корпоративна культура, цінності якої можуть бути поєднані в певному етичному кодексі або бути вираженими в її репутації та іміджі. З позицій стейкхолдерів — це лобювання інтересів тих або інших зацікавлених сторін, без підтримки яких підприємство агросфери завершило б своє існування (акціо-

Таблиця 1. Переваги та недоліки впровадження інститутів та адміністрування соціальної відповідальності суб'єктів господарювання агросфери

Для суб'єктів господарювання агросфери	Для суспільства	Для держави
Переваги		
Формування довгострокових конкурентних переваг	Можливість встановлення партнерських відносин у системі "агробізнес – влада громадськість"	Використання ресурсів агробізнесу для вирішення проблем сільських територій
Поліпшення ділової репутації та іміджу	Удосконалення та розвиток соціальної захищеності сільського населення	Зростання репутації державних інститутів як стейкхолдерів СВ
Зростання довіри партнерів до діяльності, товарів та послуг	Можливість залучення додаткових інвестицій	Можливість залучення інвестицій під певні соціальні заходи на селі
Забезпечення лояльності працівників	Розвиток соціальної активності населення	Використання додаткових інтелектуальних ресурсів для розвитку села
Зростання вартості нематеріальних активів	Збільшення соціальних ресурсів виробничої діяльності	Збільшення матеріальної бази, що обкладається податками та їх сплата
Досягнення відповідності європейським та світовим нормам і стандартам СВ	Удосконалення рівня та якості життя населення	Поліпшення міжнародного іміджу держави
Недоліки		
Порушення принципу максимізації прибутку. (направлення частини ресурсів на соціальні потреби зменшує теперішні прибутки)	Перенесення витрат на СВ на споживачів шляхом підвищення цін	Вилучення коштів на соціальні програми за рахунок зменшення бюджетів інших видів діяльності
Можливість виведення капіталів під виглядом СВ	Недостатній рівень публічної звітності, виникнення недовіри у населення до СВ бізнесу	Можливість існування тіньової економіки, корупції
Недоліки уміння вирішувати соціальні проблеми	Перенесення СВ на бізнес, формування безвідповідальності	Відсутність послідовного регулювання та контролю СВ

Джерело: сформовано на основі [13—14].

нери, інвестори, постачальники тощо). Встановлено, що існують певні умови підвищення дієвості інституційного забезпечення соціальної відповідальності суб'єктів господарювання агросфери (рис. 1).

Приведена послідовність не є обов'язковою для виконання кожним підприємством — залежно від мети, сфери діяльності, фінансових можливостей вона може корегуватися. Інститути формування соціальної відповідальності стосуються різних суб'єктів життєдіяльності (особистостей, підприємств, корпорацій, соціальних спільнот), сфер (бізнесу, освіти, держави, громадянського суспільства), рівнів освоєння та характеру діяльності (стихийного, прогнозованого, керованого). Але їх ефективність можлива за умови комплексної активізації та взаємовпливу. Відповідно, розширюючи сферу застосування соціальної відповідальності, су-

б'єкти господарювання агросфери перетворюють соціальну відповідальність на соціальну вигоду.

Визначено, що розвинуті інститути соціальної відповідальності суб'єктів господарювання агросфери створюють або будуть створювати у перспективі переваги не тільки для них, але й для держави та суспільства (табл. 1). Аргументи "проти" стосуються переважно суб'єктів господарювання, які реалізують дані програми, та суспільства.

Як бачимо з табл. 1, кількість недоліків від застосування інститутів соціально-відповідальної діяльності є набагато меншою від кількості переваг. При цьому їх вплив можна суттєво знизити або взагалі нівелювати. Скажімо, витрати на певні соціальні програми, направлення частини ресурсів на соціальні потреби та підтримку інститутів їх забезпечення у більшості

випадків нівелюються за рахунок скорочення оперативних витрат, підвищення довіри до підприємства, його продукції, відповідного збільшення обсягів продажів тощо.

Брак досвіду роботи працівників суб'єктів господарювання агросфери з питань соціальної відповідальності можна зменшити шляхом проведення різного роду тренінгів та безпосередньої участі у проектах, направлених на посилення соціальної відповідальності. Проблему недостатнього рівня звітності широкий публіці можна вирішувати за допомогою побудови взаємозв'язків та формування інститутів у вигляді партнерських відносин із ЗМІ. У цьому випадку при побудові трьохсторонніх відносин із залученням держави також посилюється її імідж, як одного із основних реалізаторів соціальних програм. Таким чином, за умови змін та удосконалення існуючих інститутів, можна трансформувати негативні чинники здійснення СВ у позитивні або хоча б у нейтральні.

ВИСНОВКИ

На наше переконання, першочерговим інститутом — провідником ідеї СВ, інтегратором інтелектуальних зусиль і організатором побудови системи соціально-відповідальних взаємовідносин у суспільстві, з огляду на свою місію, має стати інститут освіти. Саме вона зможе об'єднати зусилля різних суспільних структур на реалізацію таких першочергових завдань у сфері становлення та розвитку соціально-відповідальних відносин в Україні загалом та на рівні суб'єктів господарювання агросфери — зокрема: розробку та удосконалення загальних принципів СВ, які можуть бути застосовані у вітчизняних умовах; обґрунтування дослідницьких, консалтингових, освітніх та інших програм СВ з метою цілеспрямованої зміни ставлення широкої громадськості до агробізнесу; створення освітніх та фахових умов для формування нового, суспільно відповідального, українського підприємця агросфери; сприяння формуванню цивілізованих, прозорих механізмів взаємодії влади та громадянського суспільства, зробивши їх складовими змісту освітньо-професійних програм, навчальних планів, тренінгів, посібників та підручників.

Література

1. Кравцов С.С., Клімова А.М. Корпоративна соціальна відповідальність туристичного підприємства: сутність та напрями впровадження. *Ефективна економіка*. 2019. № 10. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7335> (дата звернення 07.12.2024).

2. Мармуть Л. О., Новак Н. П., Кучеренко С. Ю. Підвищення ефективності управління підприємствами на засадах удосконалення обліку й адміністрування прибутків. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2022. № 1. С. 33—38.

3. Мостепанюк А.В. Сутність, принципи та методи реалізації корпоративної соціальної відповідальності в сучасній ринковій економіці. *Бізнес Інформ*. 2019. № 11. С. 13—22.

4. Ігнатенко М.М. Соціальна відповідальність в агросфері України у контексті розвитку людського капіталу й міжнародної інтеграції. *Молодий вчений*. 2018. № 8 (60). С. 386—389.

5. Закон України "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії". Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 48, ст.409. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text> (дата звернення 07.12.2024).

6. Длугопольський О.В., Коврицька О.А. Емпіричні критерії оцінки політики соціальної відповідальності корпорацій. *Економіка та управління національним господарством*, № 1(24). 2020. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/24_2020/10.pdf (дата звернення 07.12.2024).

7. Білан О.С. Корпоративна соціальна відповідальність як чинник підвищення вартості компанії. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 54. С. 75—79.

8. Ігнатенко М.М., Мармуть Л.О., Романюк І.А. Розвиток конкурентних стратегій підприємств в умовах глобалізації ринків. *Економічний вісник університету*. 2023. Вип. 57. С. 45—51.

9. Зінчук Т.О., Левківський Є.В. Корпоративна соціальна відповідальність вертикально інтегрованих структур аграрного бізнесу як умова сталого розвитку. *Економіка АПК*. 2019. № 1. С. 39—49.

10. Кицюк І.В. Корпоративна соціальна відповідальність та конкурентні переваги бізнесу в глобальному економічному середовищі. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2020. № 2 (113). С. 15—20.

11. Мармуть Л.О., Новак Н.П., Халілов Е.Д. Роль адміністрування податку на доходи фізичних осіб в управлінні конкурентоспроможністю аграрних підприємств. *Економічний вісник університету*. 2021. Вип. 51. С. 25—31.

12. Сіренко Н.М., Лункіна Т.І., Бурковська А.В. Стратегічний підхід до формування соціальної відповідальності суб'єктів аграрного сектору економіки України. *Економіка АПК*. 2020. № 10. С. 62—70.

13. Ігнатенко М.М., Адамчик О.О. Залучення концепції соціальної відповідальності в управління конкурентоспроможністю підприємств сільського зеленого туризму. Економіка та держава. 2020. № 6. С. 63—66.

14. Кузьмін О.Є., Станасюк Н.С., Уголькова О.З. Соціальна відповідальність бізнесу: поняття, типологія та чинники формування. Management and entrepreneurship in Ukraine: the stages of formation and problems of development. 2021. Vol. 3, № 2. С. 56—64.

References:

1. Kravtsov, S.S. and Klimova, A.M. (2019), "Corporate social responsibility of a tourism enterprise: essence and directions of implementation", *Efektivna ekonomika*, vol. 10, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7335> (Accessed 07 December 2024).

2. Marmul', L.O. Novak, N.P. and Kucherenko, S.Yu. (2022), "Increasing the efficiency of enterprise management on the basis of improving accounting and profit administration", *Visnyk Berdians'koho universytetu menedzhmentu i biznesu*, vol. 1, pp. 33—38.

3. Mostepaniuk, A.V. (2019), "The essence, principles and methods of implementing corporate social responsibility in a modern market economy", *Biznes Inform*, vol. 11, pp. 13—22.

4. Ihnatenko, M.M. (2018), "Social responsibility in the agro-sphere of Ukraine in the context of human capital development and international integration", *Molodyj vchenyj*, vol. 8 (60), pp. 386—389.

5. Verkhovna Rada of Ukraine (2000), The Law of Ukraine "On State Social Standards and State Social Guarantees", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text> (Accessed 07 December 2024).

6. Dluhopol's'kyj, O.V. and Korovyts'ka, O.A. (2020), "Empirical criteria for assessing the policy of social responsibility of corporations", *Ekonomika ta upravlinnia natsional'nym hospodarstvom*, vol. 1(24), available at: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/24_2020/10.pdf (Accessed 07 December 2024).

7. Bilan, O.S. (2020), "Corporate social responsibility as a factor in increasing the value of the company", *Prychornomors'ki ekonomichni studii*, vol. 54, pp. 75—79.

8. Ihnatenko, M.M. Marmul', L.O. and Romaniuk, I.A. (2023), "Development of competitive strategies of enterprises in the conditions of market globalization", *Ekonomichnyj visnyk universytetu*, vol. 57, pp. 45—51.

9. Zinchuk, T.O. and Levkivs'kyj, Ye.V. (2019), "Corporate social responsibility of vertically integrated structures of agrarian business as a condition for sustainable development", *Ekonomika APK*, vol. 1, pp. 39—49.

10. Kytsiuk, I.V. (2020), "Corporate social responsibility and competitive advantages of business in the global economic environment", *Derzhava ta rehiony. Seriia: Ekonomika ta pidpriemnytstvo*, vol. 2 (113), pp. 15—20.

11. Marmul', L.O. Novak, N.P. and Khalilov, E.D. (2021), "The role of personal income tax administration in managing the competitiveness of agricultural enterprises", *Ekonomichnyj visnyk universytetu*, vol. 51, pp. 25—31.

12. Sirenko, N.M. Lunkina, T.I. and Burkovs'ka, A.V. (2020), "Strategic approach to the formation of social responsibility of the agrarian sector of the Ukrainian economy", *Ekonomika APK*, vol. 10, pp. 62—70.

13. Ihnatenko, M.M. and Adamchik, O.O. (2020), "Involvement of the concept of social responsibility in managing the competitiveness of rural green tourism enterprises", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 6, pp. 63—66.

14. Kuz'min, O.Ye. Stanasiuk, N.S. and Uhol'kova, O.Z. (2021), "Social responsibility of business: concept, typology and factors of formation", *Management and entrepreneurship in Ukraine: the stages of formation and problems of development*, vol. 3, no. 2, pp. 56—64.

Стаття надійшла до редакції 09.12.2024 р.

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Виходить 12 разів на рік

включено до переліку наукових фахових видань України
з питань **ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**
(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України
від 28.12.2019 №1643

Спеціальність 281

e-mail: economy_2008@ukr.net

 viber: +38 050 3820663